

25-Mart, 2025-yil

RIVOJLANISHDA NUQSONI BÓLGAN BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN LOGOPEDIK ISH

J.D.P.U. logopediya yónalish 4 bosqich talabasi

Uluğova Shodiya

Anotatsiya: *Ushbu maqolada rivojlanishida nuqsoni bólgan bolalar bilan olib boriladigan logopedik ish haqida yozilgan*

Kalit sóz: *Rivojlanish, reabilitatsiya, anamaliya, nutq nuqsoni, koreksiya, logopedik ish, falajlik, atitoz, ataksiya, nutq, psixika, jismoniy va aqliy rivojlanish, diagnostika, individual yondashuv*

Bolalar nutqining rivojlanishi ularning muloqot, tafakkur va ijtimoiy moslashuv jarayonlarida muhim rol o‘ynaydi. Ammo ayrim bolalar tug‘ma yoki orttirilgan sabablarga ko‘ra nutqiy rivojlanishida qiyinchiliklarga duch keladilar. Bunday bolalar bilan logopedik ish olib borish orqali ularning nutqiy qobiliyatlarini rivojlantirish va jamiyatga moslashishiga yordam berish mumkin. Ushbu maqolada rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan olib boriladigan logopedik ishning asosiy yo‘nalishlari va usullari bayon etiladi. Rivojlanishida Nuqsoni Bo‘lgan Bolalar Nutqiy Muammolari Rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalar turli xil nutqiy muammolarga ega bo‘lishi mumkin. Bular quyidagilarni o‘z ichiga oladi: Fonetik va fonematik buzilishlar – tovushlarni noto‘g‘ri talaffuz qilish, tovushlarni tushirib qoldirish yoki almashtirish. Umumiy nutqiy rivojlanishning kechikishi (UNRK) – bola yoshiga mos kelmaydigan tarzda nutqiy rivojlanishining sustligi. Dizartriya – markaziy asab tizimi zararlanishi natijasida nutqning buzilishi.

Alaliya – nutq markazlarining rivojlanmaganligi sababli bola gapira olmasligi.

Dudullik (kekirash) – nutq ritmi va tezligining buzilishi.

Logopedik Ishning Asosiy Bosqichlari

1. Diagnostik Bosqich Logopedik ishning birinchi bosqichi bolaning nutqiy rivojlanish darajasini aniqlashdan iborat. Diagnostika jarayonida: Nutqiy apparatning holati o‘rganiladi. Bola qanday tovushlarni to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri talaffuz qilishi tekshiriladi. Muloqot qilish va tushunish qobiliyatlari baholanadi. Nutqiy eshitish va fonematik idrok tekshiriladi. Aniqlangan muammolar asosida individual logopedik reja tuziladi. 2. Tuzatuv (Koreksion) Mashg‘ulotlari Tuzatuv mashg‘ulotlari bolaning nutqiy nuqsonlarini bartaraf etishga qaratilgan. Bunga quyidagi metodlar kiradi: Artikulyatsion gimnastika – nutqiy apparat mushaklarini mustahkamlash uchun mashqlar. Tovush chiqarish mashqlari – aniq va to‘g‘ri talaffuz qilishni o‘rgatish. Nutqiy eshitish va fonematik idrokni rivojlantirish – bola o‘xshash tovushlarni ajrata olishi uchun maxsus mashqlar. Leksik va grammatik ko‘nikmalarni shakllantirish – to‘g‘ri gap tuzish va nutqiy boylikni oshirish. Bog‘langan nutqni rivojlantirish – hikoya qilish, savollarga javob berish, dialog qurish mashqlari.

25-Mart, 2025-yil

3. Mustahkamlash va Amaliy Qo‘llash Bolaning logopedik mashg‘ulotlarda o‘rgangan ko‘nikmalarini kundalik hayotga tatbiq etishi muhim. Buning uchun: Uy sharoitida ham mashg‘ulotlarni davom ettirish tavsiya etiladi. Bola atrof-muhit bilan faol muloqot qilishiga yordam berish lozim. Tarbiyachilar va o‘qituvchilar bolaning nutqiy rivojlanish jarayonida ishtirok etishi kerak.

4. Ota-onalar Bilan Hamkorlik

Ota-onalar logopedik jarayonning muhim ishtirokchilari hisoblanadi. Ular uchun quyidagi tavsiyalar beriladi: Bola bilan ko‘proq muloqot qilish. Nutqiy mashqlarni uy sharoitida bajarish. Logoped tavsiyalariga rioya qilish va muntazam mashg‘ulotlarda qatnashish. Logopedik Ishda Qo‘llaniladigan Innovatsion Usullar Hozirgi kunda logopedik ishda turli innovatsion usullar qo‘llanilmoqda: Kompyuter va multimedia texnologiyalari – maxsus dasturlar yordamida mashg‘ulotlar o‘tkazish. O‘yin texnologiyalari – bolalar bilan qiziqarli o‘yin shaklida mashg‘ulot o‘tkazish. Sensorli va psixomotor terapiya – nutq va harakatlarni birgalikda rivojlantirish usullari. Rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalarga samarali ta‘lim, tarbiya berish, ijtimoiy moslashuvini yaratish uchun uning rivojlanish imkoniyat va xususiyatlarini to‘g‘ri baholay olishga bog‘liqdir. Bu vazifani rivojlanish nuqsonlarini kompleks psixologo-pedagogik diagnostika qilish orqali amalga oshirish mumkin. Psixologopedagogik diagnostika rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning kamchiliklarini aniqlash, bolaning psixik-jismoniy xususiyatlarini e‘tiborga olgan holda unga individual psixologo-pedagogik yondashuvni ta‘minlaydi. Rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun maxsus maktabgacha va maktabta‘lim muassasalari faoliyat ko‘rsatadi. Ushbu bolalarni psixik va jismoniy rivojlanishini ta‘minlovchi ta‘lim sharoitlar yaratilgan. Bunday sharoitlardan avvalohar bir bolaning xususiyatlari e‘tiborga olgan xolda yakka yondashuvni talab etadi. Ushbu yondashuv maxsus dastur, metod, keraqli maxsus texnik vositalarni, maxsus tayyorgarlikka ega pedagog, psixolog, defektolog va boshqalar bilan birgalikdakerakli tibbiy -profilaktik hamda davolov tadbirlarini, maxsus ijtimoiy yordamni, maxsus ta‘lim muassasalarini texnik va ilmiy- metodik jihatdan ta‘minlashni o‘z ichiga oladi. Hozirgi kunda turli xil maxsus ta‘lim muassasalari mavjud. Bolalar puxta saralash natijasida qabul qilinishi mo‘ljalangan va O‘zbekiston respublikasi xalq ta‘lim vazirligi tomonidan tasdiqlangan maxsus ta‘lim dasturlarini amalga oshiradigan maxsus ta‘lim muassasalar bilan bir qatorda turli reabilitatsiya markazlari, rivojlantirish markazlari, aralash guruhlar ochilgan. Shuningdek, umuta‘lim maktabgacha ta‘lim muassasalarini uchratis, mumkin. Ushbu nuqsonlarning ko‘rinishi turlicha bo‘lishi mumkin. Son jrida, umumta‘lim maktabda psixik va jismoniy rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalardan yirik bo‘lgan guruhni harakatlanish, sensor yoki intellektual sohalarida nuqsonlari aniq ifodalanmagan: eshitishda, ko‘riqda, fazoviy-idroq tassavurlarida, harakat-tayanch apparatida, fonematik idrokida nuqsoni bo‘lgan, hissiy-irodaviy buzilishli, nutqiy rivojlanishida kamchiliklarga ega, xulq buzilishlariga ega, psixik rivojlanishi orqada qolgan, somatik sust bolalar tashkil etadi. Yaqqol ifodalangan psixik yoki jismoniy rivojlanishdagi nuqsonlar maktabgacha yoshda aniqlansa, yengil nuqsonlar uzoq vaqt mobaynida e‘tiborsiz qoladi. Rivojlanishdagi nuqsonlarni tashxis qilish uchun bosqichni o‘z ichiga oladi. Birinchi

25-Mart, 2025-yil

bosqich - skrining nomini olgan. Ushbu bosqichda bolarivojlanishidagi orqada qolish, psixik-jismoniy kamchiliklari aniqlanadi, lekinulaming xarakteri va chuqurligi belgilash murakkab bo'ladi. Ikkinchi bosqich - rivojlanishdagi nuqsonlarni differensial tashxis qilish. Ushbu bosqichning maqsadi rivojlanish nuqsonini turini (xil, toifasini) aniqlash. Uning natijalariga ko'ra bolaning imkoniyat va xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning ta'lim olishlari uchun ta'lim muassasasini turi va dasturi, optimal pedagogik yo'llanmasi aniqlanadi. Psixologo-tibbiy-pedagogik komissiya faoliyati differensial diagnostikada yetakchi rolni egallaydi. Uchinchi bosqich - fenomenologik. Uning maqsadi - bolaning individual xususiyatlari, ya'ni tafakkur faoliyatining xarakteristikasi, hissiy-iroda doirasi, ishchanlik qobiliyati, shaxsi o'rganilib u bilan ishlash bo'yicha korreksiya rivojlantiruvchi individual shart-sharoitni tashkillashtirishdir. Rivojlanishda nuqson bo'lgan psixologo-pedagogik diagnostikani samarali amalga oshirish uchun “Rivojlanishdagi nuqson” tushunchasiga alohida e'tibor qaratish lozim. Rivojlanishda nuqson bo'lganlarni tashxis qilishda mutaxassislar (L.S. Vigotskiy, V.I. Lubovski, S.D. Zabravnaya) tomonidan ko'rsatilgan bir qancha tamoyillarga amal qilish muhim. Rivojlanishda nuqson bo'lganlarni tashxis qilishning asosiy tamoyillaridan biri bu - kompleks yondashuv bo'lib unda bolani rivojlanish xususiyatlarini barcha kerakli mutaxassislar tomonidan (vrach, defektolog, psixolog) uning faqatgina bilim olish faoliyatiga emas, balki xulki, hissiy irodasi, shuningdek ko'ruv, eshituv, harakat sferasi, nevrologik statusi, somatik holatini har tomonlama tekshirib baholashdir. Bolani tibbiy hamda psixologo-pedagogik tekshirishlar tizimlilik asosida olib boriladi. Tibbiy tekshiruv vrachlar (pediatr yoki terapevt, nevropatolog, bolalar psixiatri, oftalmolog, otolaringolog, zarur hollarda audiolog) tomonidan o'tkaziladi. Bolani psixologo-pedagogik o'rganish pedagog-defektolog va psixolog tomonidan amalga oshiriladi. TPPKlar maxsus (korreksiya) muassasalarni komplekslash masalasini hal etishadi, hamda zarur bo'lganda maslahat-tashxis va korreksiya yordam ko'rsatadi. TPPKga yordam so'rab alohida ta'lim va tibbiy idoralar ham, ota-onalar, pedagog, o'smirlar o'zining tashabbusi bilan ham murojaat qilishga xaqlidir. O'z faoliyatida TPPK defektologiya sohasida ishlab chiqilgan tamoyillarga amal qiladi. Asosiy tamoyillardan biri - bu har bir bolaga o'z imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirish uchun o'z vaqtida keraqli

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR;

1.. D.A. Nurkeldiyeva, M.U. Hamidova “Rivojlanishda nuqson bo'lgan bolalar diagnostikasi” Toshkent 2016 –yil. 2. “Rivojlanishda nuqson bo'lgan bolalar bilan korreksiya logopedik ish” o'quv – uslubiy majmua.

3. M.Y. Ayupova. “ Logopediya” 10.08.2007-yil 4. Raxmanova V.S. “ Korreksiya pedagogika va logopediya “ 2007-yil 5. M.Y. Ayupova. “Logopediya” O'zbekiston faylasuflar Milliy jamiyati. 2007-yil

3. Xasanova M. M, Halimova O. M. RIVOJLANISHDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNI O'RGANISHGA KOMPLEKS YONDASHUV.